

Itäbaltikumin esihistoriallisista kansallisuusoloista.

Suomalaisen muinais-, kieli- ja kansatieteen tutkimukselle on Itämeren itärannikon muinaisten asutuso-
lojen selvittely mitä tärkein. Jokainen näistä tieteistä voi omalta puoleltaan kysymystä valaista, ja jokainen tutkija no-
jautuu osaksi toisten mainitsemi-
eni tieteiden tuloksiin. Seuraavassa esitetään mitä muinaistieteellä tätä nykyä on sanottavaa Itäbaltikumin entisistä sivistysoloista, mikäli ne tuntuvat asutus- ja kansallisuusoloja selvittävän. Aihe epäilemättä huvittaa sitäkin, jolle tämä kirja on omis-
tettu, ja on kenties pienenä lisänä tutkimuksen eteenpäin-
viemiseksi.

Itäbaltikumiksi nimitän Itämeren itäistä rantavyöhy-
kettä jotenkin Weikselin seuduilta alkaen Suomeen asti, tämäkin maa mukaanluettuna. Kyseessä ovat siis nykyinen Itä-Preussi, Liettua, Latvia, Viro ja Suomi. Erikoisen tärkeitä kysymyksen ratkaisemiseksi ovat Suomi perifeerisenä ja tieteellisesti melkoisen hyvin tutkittuna maana, sekä Kurisches Haffin ja Weikselin välinen Preussi, sillä viimeksimainitulta alueelta lähteneet kulttuurivaikutukset ovat eräinä aikoina olleet ratkaisevat koko muulle itäbalttilaiselle alueelle. Tutkimusmenetelmäni on muinaistieteellis-maantieteellinen, joskin olen synte-
eesin tekemiseksi katsonut olevani oikeutettu käyttämään kieli-
tieteenkin tuloksia.

Itäbaltikumin vanhin asutus näkyy ulottuvan ancy-lus-aikaan. Sen ilmiöitä tunnetaan sekä Itä-Preus-
sistä (Masuurian alue) että Vi-rosta (Kunda) ja Suomesta

(Antrea, Kirkkonummi?). Sen muotoja ovat luiset, viis-
toteräiset hakkuuseet ja harpuunit, joissa hampaat
ovat yhdellä sivulla. Ainehisto on siksi pieni ja muoto-
varasto kyseessä olevana aikana vielä verrattain mono-
toninen, joten ei voi ahtaampia kulttuuriprovinseja
määrätä. Arvattavasti levisi asutus etelästä pohjoiseen
päin. Äskettäin on tri C. A. Nordman esittänyt otaksu-
man¹, jonka mukaan tämän asutuksen alkuaikana olisi
länsibalttilainen Møllerup-kulttuuri tai sen joku rinnakkais-
muoto. Mitään selvää parallelismia ei voi havaita itä- ja
länsibalttilaisen alueen myöhemmissä kulttuuri-ilmiöissä,
joten molempien näiden alueiden asuttaminen on voinut
tapahtua jostain yhteisestä, eteläisemmästä keskuksesta
suunnilleen samoihin aikoihin.

Varmemmalla pohjalla olemme ja todellisempia johto-
päätöksiä voimme esittää kiviajan myöhempään, varsi-
naiseen neoliittiseen aikaan nähden (neljäs ja
kolmas vuosituhat e. Kr.). Jos tarkastaa Viron kivilautista
kulttuuria², eroittaa siinä joukon verrattain vanhoja muo-
toja, jotka yhdessä muodostavat tietyn kokonaisuuden.
Sellaisia ovat kirveet ja taltat n. s. Suomusjärven tyyppiä
(n. 75 kpl.), kourutaltat (48 kpl.), osaksi Aunuksen lius-
kekiveä, suuret tahkokivet, joissa hiominen on syntynyt
kieputtamalla, ja kampakeramiikka, joka kuulune maini-
tun aikajakson loppuosalle. Jokseenkin kaikki nämä il-
miöt esiintyvät koko virolaisella alueella, vieläpä kouru-
taltat ja kampakeramiikka Saarenmaan länsiosissakin
(Kihelkonnassa). Etelään päin ulottuvat nämä muodot
pitkin Liivinmaata Väinäjokeen, mutta eivät kau-
vemmaksi, pohjoiseen päin yli Suomen, — myöhemmät
ilmiöt erikoisesti sen itä- ja pohjoisosiin — ja Aunuksen,
— itään päin³ Novgorodin, Kostroman, yllisen Volgan

¹ Some Baltic problems: Journal of the R. anthropological Society, Vol. LII, s. 26 seur. (1922).

² Zur Archäologie Eestis: Tartu ülikooli Toimetused B 3, 6.

³ AILIO, Fragen der Russischen Steinzeit: SMYA XXIX:1.

ja Okan ääreisiin lääneihin ja osaksi vielä kauvemmaks. Vanhimmat muodot näkyvät kauvempänä idässä puuttuvan.

Kiviajan loppupuolella, 3. vuosituhannella, tunkeutui etelästä käsin vieras kulttuurivirtaus, n. s. vasarakirveskulttuuri yli Viron. Se toi mukanaan erilaisia vasarakirveitä ja vaajamaisia talttoja, todennäköisesti myös keramiikkaa, vaikka sen keramiikka on Virossa vielä tuntematon. Kiviajan lopulla nämä uudet ja vanhat ilmiöt sulautuivat uudeksi sekakulttuuriksi, jossa on osaksi selkeä paikallinen värytys. — Vasarakirveskulttuuri on levinnyt myös yli lounaisen Suomen¹, Kokkolan — Hämeenlinnan — Haminan välisen viivan länsipuolelle. Sielläkin on sekakulttuurissa puhtaasti paikallisia piirteitä, joissa voinee olla Ruotsin vaikutusta, mikä Viroom ei ulotu.

Kiviajan lopullakin — varhaisemmat löydöt ovat harvat — on aineellinen kulttuuri Väinäjoen eteläpuolella toinen kuin Viron- ja Liivinmaalla. Vallitseva esinelaji on siellä vasarakirves, joka muodoltaan on vaajamainen ja jossa reikä kulkee kapeista sivuista lävitse, siis terän suuntaisesti.² Useita kymmeniä sellaisia kirveitä tunnetaan m. m. Väinälinnan ja Friedrichstadtin alueilta.³ Etelään ja lounaiseen päin tavataan niitä vielä Memelin, Tilsitin ja Heydekrugin piireistä⁴, siis jotenkin Niemenille asti, toisin sanoen: koko nykyisestä Liettuasta. Tältä alueelta ei n. s. veneenmuotoisia kirveitä montakaan tunneta. Mainitut vaajamaiset reikäkirveet ovat epäilemättä syntyneet n. s. paksuniskaisista piikirveistä⁵, jotka ovat venekirvesten aikuisia. Rajoitettu alue todistanee varsinaisesta kulttuuri-provinssista.

Tulemme sitten Itä-Preussiin. Se on rikas meripihkasta,

¹ EUROPÆUS, SMYA XXXII: 1.

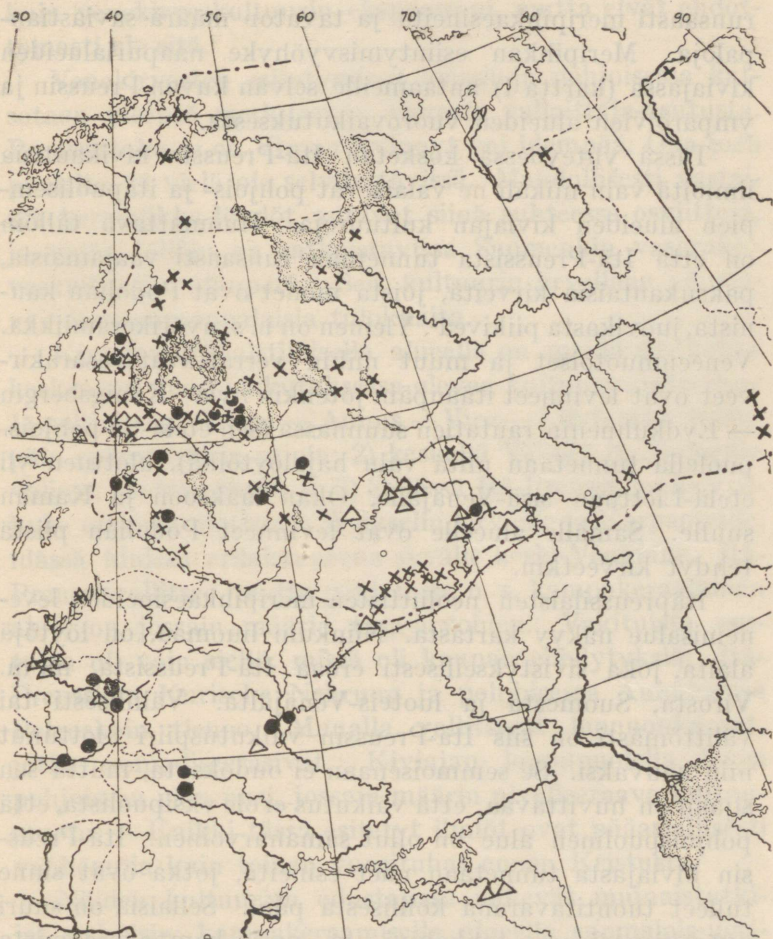
² Riga Katalog, Taf. 2: 6.

³ Pastori Raisonin kokoelma, Viron oppineen seuran museo.

⁴ Prussia museo. Königsberg.

⁵ Riga Katalog, Taf. 2: 23.

Kartta I.

- Läntisen kulttuurialueen raja itäänpäin.
 ● Meripihkalöytö.
 △ Läntistä keramiikkaa.
 Kampakeraamisen kulttuurialueen raja (länt. ja etel. päin).
 X Kampakeraaminen asuinpaikka.

jota jo kiviajalla käytettiin ja suosittiin naapurialueilla. Raaka-aineen omistajana oli Preussilla siis edistymisen edellytykset. Sieltä tunnetaan nykyisin n. 1000 kiviasetta

(Suomesta n. 20,000, Virosta 1,200, Latviasta 800), lisäksi runsaasti meripihkaesineitä ja tavaton määrä saviastian-paloja. Meripihkan esiintymisvyöhyke naapurialueiden kiviajassa (kartta I) antaameille selvän kuvan Preussin ja ympäröivien alueiden vuorovaikutuksesta.

Tässä yhteydessä kosketan Itä-Preussin kivilautisia ilmiöitä vain mikäli ne valaisevat pohjois- ja itäpuolisempien alueiden kiviajan kulttuureja. Huomattava tällöin on että Itä-Preussista tunnetaan runsaasti vaajamaisia, paksukantaisia kirveitä, joista monet ovat Podolian kaulasta, juovikasta piikiveä¹. Yleinen on n. s. nyörikeramiikka. Veneenmuotoiset ja muut niihin verrattavat vasarakirveet ovat levinneet itäänpäin jotenkin nyk. Königsbergin — Eydkuhnenin rautatien suunnassa (sen etelä- ja pohjoispuolella tunnetaan niitä vain hajalöytöinä), ulottuen yli etelä-Liettuan sisä-Venäjälle, Okan laaksoon ja Kaman suulle. Samalle alueelle ovat levinneet Podolian piistä tehdyt kirveetkin.

Itäpreussilaisten neoliittisten meripihkaesineiden levenemisalue näkyy kartasta. Niinkuin huomaa, on löytöjä alalta, joka sivistyksellisesti eroaa Itä-Preussista, m. m. Virosta, Suomesta ja luoteis-Venäjältä. Välillisesti tai välittömästi on siis Itä-Preussin vaikutuspiiri ulottunut niin kauvaksi. Se semmoisenaan ei oudoksuta, mutta sen sijaan on huvittavaa, että vaikutus ei ole yksipuolista, että pohjoispuolinen alue on ollut samanarvoinen: Itä-Preussin kiviajasta tunnetaan näet esineitä, jotka ovat sinne tulleet tuontitavarana koillisesta päin. Sellaisia on suuri pyöröhiontainen tahkokivi ja pari kampakeraamista astian palaa Kurische Nehrung'ista, Itä-Preussin rikkaimalta kiviajan löytöalueelta. Sellaisia ovat myös 4 kourutalttaa, ainoat Itä-Preussin verrattain rikkaassa kiviajan inventaarissa.² Ne, samoin kuin osaksi pohjoiseen levin-

¹ Mannus IX, s. 143 seur.

² Tiedot antanut toht. GAERDT, Königsberg, Prussia Museum.

neet meripihkalöydöt, *voivat* olla hieman vanhemmat kuin venekirveskulttuurin ekspansioni, mutta eivät ehdottomasti ole sitä.

Venekirvesten esiintymisen idässä ja pohjoisessa katsotaan yleensä merkitsevän vierasta valloittaja-asutusta. Preussistako se on Viroon levinnyt vai idempää, Oka-joen puolelta, ei vielä ole selvitettävissä. Mahdollisesti vastaiset keramiikka-löydöt antavat siinä suhteessa osviittoja, ja vasta tällöin on ratkaistavissa Suomenkin vasarakirveskulttuurin alkuperä. Sen kulttuurin arvellaan edustavan indo-eurooppalaisia tulokkaita.

Kiviajan itäbalttilaisella alueella on meillä siis kolme keskenään vuorovaikutuksessa olevaa kulttuurimaakuntaa: 1) pohjoisessa Suomi — Aunus — Viro — Liivinmaa, itään päin epämääräisin rajoin; 2) keskellä Väinän ja Niemenin välinen rantavyöhyke ja 3) etelässä Itä-Preussi, jonka vyöhyke etelässä ulottunee Weikselin latvoille ja Karpaateille, idässä hiukan erilaistuneena syvälle keski-Venäjälle. Itä-Preussi vallitsee, mutta pohjoinen, n. s. kampakeraaminen alue, on jossain määrin tasa-arvoinen. Vakituista asutusta oli vain siellä, missä oli kaupan edellytyksiä: Itä-Preussissa Kurische Nehrung ja pohjoisessa Aunuksessa Petroskoin tienoo. Muualla vallitsivat luonnonkansat, jotka nomadiseerasivat. Kiviajan loppupuolella levisi pohjoiseen päin uusi, jossain määrin nivelleeraava kulttuurimuoto. — Kaikki tässä esitetyt ilmiöt ovat pääasiallisesti vanhempia kuin toinen vuosituhat ennen Kristusta.

Näiden kulttuurien edustajissa näkevät muinaistutkijat nykyisin: kampakeraamisella alueella suomalais-ugrilaiset, vasarakirvesalucella itäiset indo-eurooppalaiset (traakialaiset, illyyrit j. n. e.). Väinä- ja Niemen-jokien välinen kulttuuriprovinssi kuuluu lähinnä jälkimmäiseen, indo-eurooppalaiseen ryhmään.

Pr o n s s i a j a l l a (kartta II), ainakin sen alkupuoliskolla, näkyy Itäbaltikum kadottaneen merkitystään. Osaksi voi se riippua kansainsiirrosta, osaksi siitä että

Kartta II.

raaka-ainetta — metallia — alueella ei ole, eikä myös ollut tarvisaineita, joilla sitä olisi voinut vaihtaa. Poikkeuksena oli vain meripihkasta rikas Itä-Preussi, mutta senkin merkitys oli pienentynyt, eikä se jaksanut enää pitää hallussaan koko sitä aluetta, mihin sen vaikutus ja kauppa kiviäjalla oli tunkeunut. Erikoisesti irtaantui Suomi, jonka harvalukuiset pronssiajan muistot kaikki viittaavat toisaanne. Maan länsiosa ja rannikot muodostavat skandinaavis-ruotsalaisen periferian, jossa asutuskin kai oli germaaninen. Muu Suomi (ja ehkä Aunus?) olivat itä-

venäläisen pronssikulttuurin siirtomaita. Ainoastaan Viron ja Latvian harvat pronssiajan jäännökset ovat ymmärrettävissä vain Itä-Preussin pronssikulttuurin haarautumina¹.

Tavallisesti esitetään Itä-Preussin pronssikausi n. s. skandinaavisen pronssikulttuurin osana, jonka keskus oli Tanska ja Skandinavian niemimaan eteläosa, ja joka käsittää Itämeren etelärannikonkin, Meklenburgin ja Pomerin sekä Länsi-Preussin. Itä-Preussin yhdistää siihen m. m. Montelius. Itse asiassa on Weikselin ja Niemenin välinen pronssikulttuuri kuitenkin melkoisen erilaistunut.² Sen päämuodostaja on etelämpänä: Böömi, Unkari ja muut Tonavan maat.

Itä-Preussin pronssiajassa tulee erottaa kaksi kronologista ryhmää. Vanhempi (1800—1100 e. Kr.) on heikko. Sen vallitsevat muodot eivät ole skandinaavisia: reunuskirveet, eritoten levenevin, puoliympyräisin terin, vasarakirveet (n. 40 kpl., Ruotsista vain 1, Tanskasta muutamia), joiden alkuperä, viâ Böömi, on ilmeisesti Unkarissa, varsi-siipikirveet böömiläistä muotoa, keskieuropalaiset miekat, kierteispäiset kaularenkaat ja spiraalirannerenkaat, jotka ovat yleisiä Böömin varhaisessa pronssiajassa. Näiden n. 150 esineen joukossa on nähdäkseni vain yksi, keihäänterä Bischofsburgista, joka on skandinaavista tai länsibalttilaista alkuperää, vaikka erinäiset muutkin muodot esiintyvät yhteisinä.

Kuten mainittu, on Itä-Preussin vanhempi pronssikausi heikko. Pronssiajan kukoistuskausi siellä on n. v:sta 1,000—900 e. Kr. alkaen, siis ensimmäinen tuhatluku e. Kr. Yhä edelleen olivat eteläiset vaikutteet ratkaisevat. Nyt tunnetaan joukoittain hautalöytöjäkin, jotka Itä-Preus-

¹ Ks. näihin seikkoihin nähden main. kirj. Tartu ülikooli Toimetused-sarjassa.

² Seuraava esitys perustuu suvella 1922 Königsbergin mu-seossa tekemiini havaintoihin.

sin varhaisemmasta pronssiajasta ovat toistaiseksi tuntemattomat. Keramiikka on rikas ja itsenäinen. Yleisiä esinemuotoja ovat itäpreussilaiset onsikirveet, saranakaularenkaat, sirpit, pitkät spiraalirannerenkaat, koristeneulat y. m. Tämä kulttuuri jatkuu keskeymättä n. s. La Tène-kulttuuriksi, ensimmäiseen vuosisataan e. Kr.

Mainitsin jo, että Viron ja Latvian pronssikautiset muistot ovat itäpreussilaista alkuperää. Jo varhemmalla pronssiajalla ovat tyypilliset itäpreussilaiset muodot vaeltaneet Kuurinmaalle (2 vasarakirvestä¹ yksi pyöröteräinen taltta²), Liivinmaalle (2 reunuskivestä³, saarille (pyöröteräinen taltta⁴, keihäänterä⁴). Viron ja Latvian vanhemman pronssiajan esineistä on vain yksi, vyötulus Keilasta⁵, joka ei liene preussilaista, vaan ruotsalaista alkuperää. Preussin vaikutus on ulottunut idemmäksikin, Liettuaan. Vielä kauvempaa, Vitebskin, Kalugan, Rjazanin ja Kazanin lääneistä, tunnetaan 4 kivistä⁶ reunuskirvestä (yleensä ainoat laatuaan maailmassa), jotka jäljittelevät itäsakalaisia, pyöreäpohjaisia, pronssisia olkapääkirveitä. Vanhaa Preussin kulttuurivaikutusta itäänpäin, köyhtyneellä, kivikaudessa elävällä alueella, jatkui siis jonkin verran vanhemmallakin pronssiajalla.

Nuoremmallakin pronssiajalla esiintyvät Virossa ja Latviassa preussilaiset muodot, joskaan löytöjä ei ole paljon. Kuurinmaalta on itäpreussilainen onsikirves⁷ ja Saarenmaalta saranakaularengas.⁸ Ainoatakaan selvää skandinaavista esinettä ei tunneta. Sen sijaan on otaksuttu, että eräs Kuurinmaan Domesnesin lähellä tavattu hauta-

¹ Riian lättiläinen museo; julkaisematta.

² Riga Katalog, Taf. 3:3.

³ Eesti rahva muuseum Tartossa; julkaisematta.

⁴ Riga Katalog Taf. 3:1,4.

⁵ m. t., Taf. 3:6.

⁶ Collection Zaoussaïlov I, s. 23.

⁷ Riga Katalog, Taf. 3:5.

⁸ Kuresaaren museo; julkaisematta.

muoto olisi gotlantilaista alkuperää.¹ Joka tapauksessa on merkillistä, että siihen aikaan laajenemiskykyisestä ylä-Ruotsin pronssikaudesta ei näy jälkeäkään Latviassa ja Virossa. Sehän on Suomessa, Karjalan kannaksella, vieläpä Itä-Venäjälläkin, edustettu lukuisin tyypillisin kirvein.² Ruotsin kauppatie itään kävi Suomen rannikkoa myöten, koskettamatta Viroa ja Latviaa. — Länsibalttilainen alue oli Elbeä myöten ollut yhteydessä etelään päin, josta Itä-Preussin vaikutteita sai, mutta suorastaan ne eivät näy toisiinsa vaikuttaneen.

Aivan yksimielisesti pidetään länsibalttilaista pronssikautta germaanisen väestön luomana kulttuurina. Lounais-Suomikin oli germaaninen. Suomen itäinen pronssikulttuuri ei kai voine olla muuta kuin lappalainen tai suomalais-ugrilainen. Itä-Preussin pronssikulttuurin kantajat olivat kansaa, joka on viimeisellä Kristuksen takaisella vuosituhannella kehittänyt itsenäisen, suhteellisesti korkean sivistysmuodon ja levittänyt vaikutteita itäisille ja pohjoisille raja-alueille. Mitenkä näiden raja-alueiden, nyk. Liettuan, Latvian ja Viron, silloista kulttuuritilaa on arvosteltava, ei löytöjen vähälukuisuuden takia vielä voi sanoa. Väestö näyttää olleen heikko ja harvalukuinen, aineellisen kulttuurin perustekijä oli tuskin metalli. Mutta niiden alueiden ainoa toistaiseksi tunnettu ulkopuolinen kulttuuritekijä oli Itä-Preussin kansa jotenkin Kristuksen syntymä-aikoihin asti, erikoisesti nähtävästi nuorimmalla pronssiajalla. Kansallisuudeltaan on se voinut olla indoeurooppalainen tai suomalais-ugrilainen. Seuraavan ajan kehitys näyttää, että viimeksi nimitetty vaihtoehto ei ole mahdollinen.

Roomalaisen rautakauden mukana lisääntyvät tietomme tuntuvasti. Itä-Preussiin nähden se merkitsee vallitsevaa germaanista, itägermaanista väestöä tai aina-

¹ Prähistorische Zeitschrift XI—XII, s. 195 seur.

² Ks. esim. Coll. Zaouss. I, s. 31.

kin kulttuuria. Ensimmäiset pohjoisesta tulleet germaani-siirtolat — joista itägermaanit polveutuvat — Itä-Saksassa ovat La Tène-ajalta Weikselin länsirannalla ja Weikselin mutkassa, Kulmlandissa ja Kujaviassa. Ensimmäisenä vuosisatana j. Kr. on tämä germaaninen kulttuurialue jo paljon suurempi, arvattavasti jatkuvan maahanmuuton vaikutuksesta. Sen hallussa oli Länsi-Preussi Oderin ja Weikselin välillä, Weikselin ja Pregelin välinen alue ja etenkin Samland. Tunnetaan lukuisia, erinomaisen rikkaita kalmistoja roomalaiselta rautakaudelta. Länsi-Preussissa ovat niiden löydöt lyhyeltä ajanjaksolta. Tulokkaat eivät olleet pysyviä, he elivät siellä tilapäisesti ja vaelsivat edelleen aina länteen ja etelään. Sen sijaan ovat Itä-Preussin olot kiinteämmät. Kalmistot ovat olleet käytännössä vuosisatoja ensimmäisestä viidenteen vuosisataan. Erikoinen kukoistusaika oli 150—350 välillä j. Kr.¹

Kalmistojen kuvastama kulttuuri on germaaninen, kehittynyt provinsiaaliroomalaisesta kulttuurista. Alkumuodot ovat levinneinä yli Saksan erikoisesti Reinillä ja Tonavan seudulla. Kulttuuri kansallistuu nopeasti, ja esim. Itä-Preussista tunnetaan muotoja, jotka tavataan vain siellä. Aluksi kehittyivät ne rinnan läntisten kanssa, mutta jo toisen vuosisadan lopulla ilmeni Itä-Preussissa kasvava kaakkoinen vaikutus. Kuten tunnettua, selittää tämä ilmiö siten, että asukkaat — n. s. gootit — olivat asettuneet yhteyteen Mustanmeren pohjoisrannan kulttuurialueen kanssa ja siirtyivät sinne, sittenkuin sukulaisheimojen yritykset tunkeutua idästä ja pohjoisesta Rooman valtakuntaan olivat epäonnistuneet ja ainoa jäljellä oleva tie vei Mustallemerelle.

Nuoremalla pronssiajalla oli koko Itä-Preussissa vallinnut yhtenäinen kulttuuri. Se hävisi ja antoi sijaa uudelle, vieraalle. Että tämän uuden kulttuurin kantajat

¹ Vrt. etenkin ALMGRENIN kirjoitusta, Mannus VIII, s. 291 (kartta).

ainakin rannikolla todella olivat uutta kansa-ainesta, sitä koettaa seuraava esitys todistaa. Miten syvälle uusi asutus ulottui sisämaahan, jää vielä avoimeksi. En tahdo ryhtyä referoimaan sitä, mitä on kirjoitettu varhemman rautakauden aikuisista Itä-Preussin kansallisuusoloista. Lyhyt ja selväpiirteinen esitys siitä on N. ÅBERGIN teoksessa Itä-Preussin kansainvaellusajasta¹. Kaikki tutkijat näkevät olevan yksimieliset siitä, että maakunnan itäisimmässä kolkassa, Memelin seuduilla, asui balttilaisia, arvattavasti liettualaisia. Erimielisyys vallitsee Samlandin ja Masurian silloisista kansallisuusoloista. Toiset olettavat asukkaiden, aistien, olleen preussilaisia, toiset gootteja ja muita itägermaaneja. Åberg olettaa, että ainakin Samland oli puhtaasti germaaninen viidenteen ja kuudenteenkin vuosisataan ja että Masuriankin kulttuuri oli germaanista. Prof. EBERT Königsbergissä sanoi suullisessa keskustelussaan minulle viime suvena epäilyksensä Åbergin teoriaan nähden. Itä-Preussin kansainvaellusajan kulttuurin germaaniselle alkuperälle ei hän löydä mitään todisteita.

Kysymystä valaisevat arkeologiset tosiasiat Itämeren-suomalaisten kansojen nyk. asuma-aloilla. Sivistyksensä puolesta muodostaa nimittäin koko Itäbaltikum varhemmalla rauta-ajalla, 5:nä ensimmäisenä vuosisatana j. Kr., melkoisen yhtenäisen alueen (kartta III). Koko alue Suomenlahdesta Weikselille oli kulttuurinsa puolesta germaaninen 400—500 vuoden ajan. Rikkain ja monipuolisin on kalusto Preussissa, etenkin Samlandissa, köyhempi ja yksipuolisempi Latviassa ja Virossa, mutta yleisluonne on sama. Pohjoisessa puuttuvat monet yksityiset muodot, yleiskuva on värittömämpi ja yksitoikkoisempi kuin Preussissa, mutta sieltä ei tunneta muotoja, joiden läheisiä sukulaisia ei olisi Preussissa ja joiden alkuperä ei olisi preussilainen. Suomessa on suhde hiukan toinen. Sielläkin

¹ Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. Uppsala 1919.

Kartta III.

- ▨ Itäbalttilaiset rautakaudet
 n. 100—500 j. Kr.
 ▮ N. s. »goottilaisia» löytöjä.
 ... N. s. oksasoljet (vv. 200—400).
 +++ Oksasolkien balttilaiset muodot.
 --- Germaanisiet soljet v. 200 j. Kr.
 --- Germaanisiet soljet vv. 200—400 j. Kr.

ovat itäbalttilaiset muodot varhaisemmalla rautakaudella kyllä yleisiä, mutta lisäksi tulee siellä tekijä, joka muualla Itäbaltikumissa puuttuu, nim. Ruotsi.

Suomen kyseessä oleva kultuuri on levinnyt yli maan länsi- ja lounaisosan. Vanhimmat muodot ovat maan länsiosassa, ja asutus levisi itäänpäin. N. v. 600 seuduilta

j. Kr. lukien on Suomessa noista kahdesta kultuurivirtauksesta, itäbalttilaisesta ja ruotsalaisesta, muodostunut yhteinen sekakulttuuri, joka esiintyy vain Suomessa, ja myöhemmissä asteissaan on varmasti suomalainen, etnografisessakin merkityksessä. Kun maan kulttuurikehityksessä ei voi huomata mitään katkeamista varhemman rautakauden alusta lähtien, siis n. v:sta 100 j. Kr., täytyy olettaa tämän aikaisemmankin kulttuurin kantajien ainakin osaksi olleen suomalaisia. Kun tuona aikaisempana kulttuurijaksona yksi elementti on varmasti määrättävissä, ruotsalainen, voi kyseeseen tulla vain toinen: itäbalttilainen aines Suomessa edustaa jo varhemmalla rautakaudella suomalaisia.

Johtopäätökseksi jää niin muodoin, että Länsi-Suomessa on jo 100—550 välillä j. Kr. asunut suomalaisia, Ruotsista lähtevän kulttuurivirtauksen alaisina. Heidän oma kulttuurinsa oli itäbalttilainen, ei suomalaisugrilainen. Sen alkutekijät ovat haettavat sieltä, missä muotoarre on rikkain ja mistä esiasteet löytyvät: Preussista.

Tarkastamme nyt virolais-latvialaisen välialueen samanaikaisia oloja. Silmäys karttaan näyttää, että puheenaoleva kulttuurimuoto rajoittuu idässä jotenkin nykyisiin valtiollisiin rajoihin. Narvan ja Peipsin takaa ja Letgalliasta ei enää tunneta mitään germaanisista esineitä. Osaksi se voi olla sattuma. Ei ole mahdotonta, että nämä alueet ovat arkeologisesti niin heikosti tutkitut, että tulevaisuudessa ei voisi löytyä löytöjä, jotka kuuluvat samaan kultuuriin kuin Viron- ja Liivinmaan löydöt. Mutta siinäkin tapauksessa on ajateltava läntisiä vaikutuksia tälle alueelle, ei päinvastoin. Ei voi nimittäin kyllin korostaa sitä, että Itäbaltikumin vanhemman rautakauden kalusto on germaaninen, ei orientaalinen, t. s. venäjänmaalainen, ja että siinä toistaiseksi ei tunneta yhtään ainoata venäjänmaalaista muotoa eikä tyyppiä.¹

¹ Ks. m. k. Tartu ülikooli Toimetused-sarjassa. Siellä on myös perusteltu mitä seuraavassa esitetään.

Mutta sekä Viron että Latvian vastaavissa kultuureissa on silti jotakin, joka oleellisesti eroaa Preussin, t. s. germaanisesta kulttuurista. Ennen kaikkea huomaa sen kokonaiskuvassa. Negatiivinen todistus on jo aseiden tavaton harvinaisuus verrattaissa puhtaaseen germaaniseen alueeseen etelämpänä. Myös puuttuu täydellisesti eläinornamentiikka, plastillinenkin. Ja positiivisesti katsoen on vallankin Viron kulttuuri sangen köyhä ja yksitoikkoinen. Tunnetaan kyllä lukuisia löytöjä monista kalmistoista, mutta samat esineryhmät toistuvat alati: puukko, sormukset, rannerenkaat, soljet, jotka kuuluivat jokapäiväiseen pukuun ja ovat sangen vähän individuaaliset. Preussin hautakalusto on paljon vaihtelevampi. Lisäksi tulee sitten, että Viron tyytit — mitkä kyllä ovat samat kuin Preussin — näyttävät yksityispiirteitä, joita muualta, parallelismista huolimatta, ei tunneta. Tuollaiset yksityispiirteet osoittavat osaksi yhteistä perussävyä: taipumusta suuriin muotoihin — silmäsoljet, profiloidut soljet ja levysoljet, kaularenkaat — ja koveran-kuperien pintojen suosimista — silmä- ja oksasoljet, kiertojalkaiset soljet, käsirenkaat ja sormukset — sekä vihdoinkin kyhmyllisten ja ristintapaisten puhkonaisten ornamenttien tavallisuutta. Vielä tapaa paikallisia kehitysmuotoja, joita ei esiinny Viron- ja Liivinmaan ulkopuolella, ell'ei ehkä Suomessa: silmä-, oksa-, levy- ja kiertojalkaisissa soljissa. Itsessään voisivat ne olla maantieteellisesti selitettävissä, ellei niissä olisi mainittua yhtenäistä tendenssiä havaittavissa.

Suuressa itäbalttilaisessa kulttuuriryhmässä, jonka keskuksena Preussi oli, olemme siis havainneet rautakautisia paikallisia erikoisryhmiä:

- 1) Länsi-Suomi, jossa on ruotsalaista vaikutusta;
- 2) Viro (Liivinmaa n. Koivajokeen asti mukaanluetuna) ilman ruotsalaisuuden jälkiä, mutta jonkin verran differentsoituna;
- 3) Eteläbaltikum (Koivajoelta Niemeniin), jossa m. m.

kalmistot ovat erilaiset kuin Virossa, osaksi on kalustossa-kin eroa¹; ja vihdoin

4) Itä-Preussi, erittäin sen ranta-alue ja varsinkin Samland.

Näiden kulttuurien ikä voidaan tarkalleen määrätä. Niiden alku on n. 50:n ja 100:n välillä j. Kr. ja ne kestävät n. v:een 450, Suomessa ja Latviassa n. 100 vuotta kauvemmin. Mitä tulee niitä vanhempaan aikaan, niin muistamme, että Virossa ja Latviassa on löytöjä sangen vähän, mutta että Itä-Preussissa oli jokseenkin kukoistava, omintakeinen kulttuuri viimeisellä vuosituhannella e. Kr.

Nämä arkeologiset tosiasiat sovellutamme lopuksi kielitieteen tuloksiin. Kielitiede todistaa että länsisuomalaiset kielet ovat ensimmäisen kristillisen vuosituhannen alkupuoliskolla olleet vahvan itägermaanisen vaikutuksen alaisina, ja se vaikutus on ollut niin tuntuva, että Itämeren-suomalaiset vasta sen kautta muodostuivat luonnonkansoista kulttuurikansoiksi. Missä maantieteellisesti on tuo vaikutus tapahtunut? Sen kysymyksen ratkaisussa on muinaistieteellä määräävä sana. Kysymykseen voivat tulla ainoastaan Suomi, Viro, Latvia ja Liettua. Vain näillä alueilla on tuona aikana selviä jälkiä itägermaanisesta vaikutuksesta. Muualla, idässä päin niitä ei ole.

Olen ylempänä esittänyt syitä, jotka tekevät selväksi että jo kyseessä olevana aikana Suomessa asui suomalaisia. Suomensukuisia kansoja on asunut tällöin myös ainakin Virossa ja osassa Liivinmaata. Olen esittänyt että tämän alueen vanhemman rautakauden kulttuurissa on erikoisuuksia, jotka huomattavasti erottavat sen emämaasta. Ja toisessa yhteydessä olen tarkemmin esittänyt todennäköisyyssyitä sen asukasten varhaisemmasta heikosta kulttuurikannasta.²

¹ V. EBERT, *Prähistorische Zeitschrift* 1913, s. 550.

² *Sitzungsberichte d. Gel. Estn. Ges.* 1912—1920, s. 190 seur.

Kun siis Itäbaltikumien aineellisen kulttuurin keskus v.v. 50 à 100—500 j. Kr. oli Itä-Preussi; kun Itämeren-suomalaiset kielet tuohon aikaan ovat olleet vahvan germaanisen vaikutuksen alaisina; kun kyseessäolevan alueen pohjoisosassa tuohon aikaan on asunut Itämeren-suomalaisia kansoja, niin on kielellinen vaikutus tapahtunut samasta keskuksista kuin aineellinenkin: Itä-Preussista. Mutta kielellinen vaikutus on germaaninen eikä balttilainen, siis on sikäläinen keskus kansallisuudeltaankin eikä vain kulttuuriltaan ollut germaaninen eikä balttilainen.

Balttilaisen kulttuurin ekspansioajaksi jää edellinen periodi, pronssikausi. Ja kun kielitiede tuntee suomalaisissa kielissä runsaasti balttilaisia lainasanoja, jotka ovat varhempia kuin germaaniset, niin rohjennee kielitieteellisillä perusteluilla pitää Itä-Preussin pronssikautisen kulttuurin kantajia balttilaisina. Arkeologian toteama, verrattain korkea kulttuurimuoto ehkä selvittäisi sen kielitieteellisesti merkillisen tosiasian, että balttilaisissa kielissä ei ole vanhoja germaanisista lainasanoja, noiden kansojen pitkää naapuruudesta huolimatta: noiden suhteiden aikana balttilaiset olivat korkeammalla sivistysasteella kuin suomalaiset, ja tuskin paljoakaan matalammalla kuin itägermaanit.

Ja tämän viimeisen tosiasian nojalla esitän arvelun nyk. Latvian varhemman rauta-ajan asukasten kansallisuudesta, jota ylempänä en kosketellut. Asutus on tuskin ollut suomensukuinen, koska balttilaisten kansojen asuma-alueeksi niin ollen jäisi vain Itä-Preussi. Kun balttilaiset kansat ovat e. Kr. olleet korkeammalla sivistyksessä kuin suomensukuiset, täytyy olettaa heille jo silloin kuuluneeksi se ainoa kysymykseen tuleva alue, jossa tuohon aikaan vallitsi korkeampi kulttuuri kuin naapurialueilla, siis Itä-Preussi. Mutta kun balttilaiset kansat myöhemmin ulottuivat idässä aina Smolenskin seuduille asti, ei ole suoranaista syytä sijoittaa suomensukuisia kansoja niiden väliin. Ja kun lopuksi Latvian varhemman rautakauden

kalustossa ja haudoissa on eroavaisuuksia pohjoisempaan alueeseen nähden, voinee ehkä kulttuurirajaa pitää kansallisuusrajanakin, nykyisen Wendenin kaupungin kohdalla.

Tartto, 22 p. lokak. 1922.

A. M. Tallgren.
